

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора юридичних наук, професора,
Щербанюк Оксани Володимирівни
на дисертаційне дослідження Іванова Артема Борисовича
на тему: «Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя
в умовах реалізації положень судової реформи»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08
«Право» за спеціальністю 081 «Право»
у створену для разового захисту спеціалізовану вчену раду у
ДВНЗ «Ужгородський національний університет» МОН України

Актуальність теми дисертаційної роботи. Традиційно у зарубіжних державах органи суддівського врядування відіграють провідну роль у належному організаційному забезпеченні діяльності судів та суддів, сприяють захисту останніх від неправомірного втручання у здійснення їх законодавчо встановлених повноважень, а також беруть активну участь у покращанні кадрового потенціалу судової системи.

Багатоманітність поглядів щодо впровадження в Україні найбільш оптимальної моделі суддівського врядування спонукають сучасних дослідників до численних наукових дискурсів у цьому аспекті. Вища рада правосуддя в Україні є органом державної влади та суддівського врядування, котрий за умови ефективного функціонування здатен посилити незалежність суддів та судової гілки влади в цілому.

Хоча Вища рада правосуддя в Україні значною мірою відповідає міжнародним стандартам формування та здійснення повноважень органами суддівського врядування, все ж громадськість у складі зазначеного органу не є належним чином представлено, хоча така практика вже засвідчила свою ефективність у провідних державах світу.

Станом на сьогодні в чинному законодавстві України відсутні положення, котрі б дозволяли Вищій раді правосуддя здійснювати захист суддів та

прокурорів від будь-яких дій, які можуть вплинути на їх незалежність або неупередженість. Також є відсутнім злагоджений механізм забезпечення відкритої, прямої та ефективної співпраці з усіма органами влади та установами на національному рівні, в рамках різних платформ і рівнів співпраці щодо судової системи, щоб сприяти ефективності діяльності Вищої ради правосуддя та реалізації її нормативно-встановлених стратегічних цілей. Вирішення цих та інших питань, котрі розглянуто у дисертаційному дослідженні може бути корисним для успішного виконання завдань судової реформи в Україні.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційна робота Артема Борисовича характеризується обґрунтованістю наукових положень, висновків та рекомендацій щодо вирішення низки теоретичних та практичних питань, пов'язаних з визначенням конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в умовах реалізації положень судової реформи.

Методологічну основу дисертаційного дослідження становить комплекс загальнонаукових та спеціальних методів.

Дисертантом було застосовано такі методи наукового пізнання як: історико-правовий, формально-юридичний, логіко-семантичний, порівняльно-правовий, метод правового моделювання.

З використанням історико-правового методу дослідження було розглянуто еволюційні чинники виникнення органів суддівського врядування у контексті забезпечення принципу верховенства права та здійснено аналіз генезису впровадження конституційно-правового інституту Вищої ради правосуддя в Україні (розділ 1).

Формально-юридичний метод дозволив визначити структуру, порядок формування та сферу повноважень Вищої ради правосуддя (підрозділ 2.1).

Логіко-семантичний метод було використано під час здійснення характеристики Вищої ради правосуддя як органу посилення незалежності

судової гілки влади (підрозділ 2.2), а також для дослідження Європейської мережі судових рад ENCJ (підрозділ 3.1).

Порівняльно-правовий метод та метод системного аналізу було застосовано в ході дослідження особливостей конституційно-правового регулювання порядку формування та здійснення повноважень органами суддівського врядування у сучасних зарубіжних державах (підрозділ 3.1).

Метод правового моделювання використано під час формулювання ключових аспектів модернізації Вищої ради правосуддя в умовах реалізації положень судової реформи в Україні (підрозділ 3.2).

Емпіричну базу дослідження склали положення Основного Закону та інших законів України, рішення Конституційного Суду України, норми зарубіжного законодавства, міжнародно-правові стандарти у сфері суддівського врядування.

Висновки та пропозиції було сформульовано на підставі наукових праць національних і зарубіжних вчених, котрі досліджують конституційне право, порівняльне правознавство, теорію держави і права, судоустрій і статус суддів.

Теоретичну базу дослідження проблематики конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в умовах реалізації положень судової реформи становлять праці таких українських та зарубіжних учених як: Ю.М. Бисага, Д.М. Белов, В.В. Берч, О.Л. Богініч, В.І. Божик, О.А. Боровицький, М.В. Василевич, Д.О. Вовк, С.П. Головатий, О.В. Гончаренко, Т. Даниленко, О.Г. Данильян, А. Заєць, М.І. Козюбра, Л. Корчевна, С. Максимов, І.В. Назаров, Ю.Н. Оборотов, Е.Н. Овчаренко, М. Орлов, Н.А. Пелих, А.А. Пухтецька, П. Пушкар, І. Радиш, С. Різник, В.С. Рудей, Ю. Рудь., І.Г. Русакова, О.Ф. Скакун, А.В. Сухарко, М.С. Сьома, О.О.Уварова, Б. Футей, Г. Чижик, А.В. Шашкова, С. Шевчук, Т. Allan, Nigel Boardman, R. Moregab, Sannerholm Richard Zajac, M. Tutunagua та ін.

Новизна отриманих результатів дисертаційного дослідження підтверджується апробацією. Основні результати дослідження обговорювалися

на засіданнях кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Окремі положення, висновки, пропозиції та рекомендації, сформульовані в дисертації, отримали також апробацію на міжнародних наукових та науково-практичних конференціях, а також у роботі міжнародних правових шкіл: Конституційно-правове будівництво на зламі епох: пошуки оптимальних моделей (м. Ужгород, 22 червня 2021 р.); Конституційно-правове будівництво на зламі епох: пошуки оптимальних моделей (м. Ужгород, 23 серпня 2021 р.); Роль періодичних юридичних видань у формуванні правової держави: зарубіжний досвід та Україна (м. Ужгород, 21 жовтня 2021 р.); Функціонування Конституції України в умовах війни: теоретичні засади та практичні реалії (м. Ужгород, 27 червня 2022 р.); Функціонування України на сучасній геополітичній шахівниці світу: феноменологічний та конституційно-правовий аналіз (м. Ужгород, 14 липня 2022 р.); Національний та міжнародно-правовий механізми забезпечення права людини на життя в умовах війни (м. Ужгород, 23 серпня 2022 р.); Право в умовах війни: пріоритети, завдання, функції (м. Ужгород, 14 жовтня 2022 р.); Конституційно-правове будівництво на зламі епох: пошуки оптимальних моделей (м. Ужгород, 30 червня 2023 р.); **Innovations and prospects in modern science** (Стокгольм, Швеція, 29-31.07.2023 р.); European scientific congress (Мадрид, Іспанія, 7-9.08.2023 р.).

Структура дисертації Артема Борисовича повністю відповідає меті і задачам дослідження.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження. Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексним монографічним дослідженням конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в умовах реалізації положень судової реформи., в якому запропоновано нові наукові підходи щодо визначення історико-правових передумов становлення конституційно-правового

інституту Вищої ради правосуддя, розглянуто доктринальні підходи до розуміння її конституційно-правового статусу, а також досліджено праксеологічні аспекти реформування Вищої ради правосуддя в Україні з урахуванням досвіду конституційно-правового регулювання її аналогів у сучасних зарубіжних державах.

У процесі здійсненого дослідження автором сформульовано низку наукових положень та висновків, що містять наукову новизну:

вперше:

- запропоновано застосовувати *принцип збалансованості у формуванні органів суддівського врядування*, котрий передбачає серед іншого безпосередню участь у складі судових рад і інших представників, не обов'язково правничих професій; члени Вищої ради правосуддя з числа представників неюридичних професій можуть призначатись відповідно до стандартів, викладених у Дублінській декларації про стандарти добору та призначення членів суддівського корпусу. Очікується, що їхня поведінка відповідатиме високим стандартам, наприклад, стандартам, встановленим Семи принципами суспільного життя, до котрих належать: безкорисливість, порядність, об'єктивність, підзвітність, відкритість, чесність та лідерство;

- запропоновано здійснення спеціальної підготовки майбутніх членів Вищої ради правосуддя, котра дозволить ознайомити їх з: основоположними принципами функціонування державно-владних органів; загальними засадами функціонування судової системи; основами діяльності та порядком здійснення повноважень Вищої ради правосуддя як органу державної влади та суддівського врядування; ключовими стандартами належної поведінки члена Вищої ради правосуддя; підставами притягнення до відповідальності за порушення чинних нормативно-правових приписів у сфері їх діяльності тощо; навчання за конкретними розробленими програмами у цьому контексті вбачається особливо цінним та може потенційно

здійснюватись у рамках створення відповідного профільного органу із залученням міжнародних експертів;

- запропоновано прийняття окремого документу – Керівні принципи та/або Кодекс етики Вищої ради правосуддя, котрий може зміцнити довіру громадськості та сприяти кращому розумінню ролі зазначеного органу суддівського врядування;

удосконалено:

- концепцію незалежності суддів, котра еквівалентна концепції інституційно автономної судової влади, власне, ця автономія і є передумовою незалежності суддів. Така засада функціонування судової системи є важливою умовою функціонування правової держави, а тому будь-який вплив на суддів повинен позиціонуватися як порушення принципу верховенства права. Встановлено, якщо рух авторитарних державних режимів у напрямку до демократії все ще викликає сумніви щодо існування стандарту мінімальних умов судової незалежності для того, щоб такий режим нарешті можна було б вважати ліберальним, то зростання ролі судової влади з одночасним накладенням на неї широкого спектру відповідальності у демократіях спонукає до пошуку відповіді на цілком протилежні питання про те, наскільки незалежною та самостійною може бути судова влада, а також які повинні існувати максимально допустимі межі такої незалежності, щоб вона не загрожувала демократії. У сучасних демократіях принцип незалежності судів безперечно є присутнім та закріпленим у системі нормативно-правових актів, однак, реалізується такий принцип різними способами, матеріалізується через взаємозв'язок між, власне, незалежністю та підзвітністю, між зовнішньою та внутрішньою автономією, між свободою та легітимацією;

- вимоги, котрі повинні застосовуватись при розробці правил поведінки для Вищої ради правосуддя, виходячи з доцільності пропозиції щодо присутності у складі таких органів членів з числа представників громадськості.

Розроблені правила поведінки повинні передбачати такі характеристики члена Вищої ради правосуддя як: конфіденційність; чесність; об'єктивність і неупередженість; обов'язок відвідувати засідання; зобов'язання виконувати усі завдання відповідно до своїх повноважень; обов'язок здійснити самовідвід у разі виникнення конфлікту інтересів. Такі зобов'язання повинні бути підкріплені відповідними санкціями, включно з можливим звільненням у випадку невідповідності стандартам, які вимагаються від них кодексом поведінки;

- стратегію реформування Вищої ради правосуддя, котра повинна передбачати її ґрунтовне реформування у вигляді: 1) посилення її незалежності і методів діяльності, що забезпечить більшу прозорість її роботи; 2) членства у складі Вищої ради правосуддя представників з високим авторитетом у суспільстві із числа громадськості, що сприятиме розвитку культури довіри та відкритості в судовій системі за умов, коли судова влада в цілому підзвітна суспільству, в якому вона працює, та виконує свої обов'язки прозоро, ефективно та чесно; 3) регулярного навчання членів Вищої ради правосуддя, котре є невід'ємною частиною впровадження високих стандартів її діяльності; 4) прийняття Кодексу етики Вищої ради правосуддя як обов'язкового правового документу, за порушення приписів якого повинно бути передбачено притягнення до того чи іншого виду юридичної відповідальності; 5) забезпечення належного фінансового та матеріально-технічного забезпечення функціонування Вищої ради правосуддя в Україні;

набули подальшого розвитку:

- наукова думка, згідно якої Вища рада правосуддя є органом, котрий посідає особливе місце у системі стримувань та противаг, оскільки виконує серед іншого функцію контролю за потенційно можливим втручанням інших гілок влади у здійснення повноважень судовою владою. Вища рада правосуддя як орган державної влади та суддівського врядування відповідно до досліджень вітчизняних та іноземних науковців відповідає міжнародним

стандартам суддівського врядування, є повноцінним аналогом органів суддівського врядування у зарубіжних країнах. Така позиція підтверджується тим, що завдання, функції та межі повноважень, а також особливості формування Вищої ради правосуддя в Україні здебільшого є ідентичними, як і в провідних державах світу;

- наукові погляди, відповідно до яких вбачається необхідним розширити повноваження Вищої ради правосуддя в аспекті реагування на захист суддів та прокурорів від будь-яких дій, які можуть вплинути на їх незалежність або неупередженість, викликати підозри щодо них, або можуть завдати шкоди їхній професійній репутації. Цієї мети можна досягти шляхом надання стислих строків для проведення перевірки швидкої та якісної перевірки таких ситуацій, формування відповідного звіту та ухвалення рішення про вжиття необхідних заходів; Вища рада правосуддя *ex officio* зобов'язана ініціювати заходів для захисту незалежності суддів і прокурорів та судової системи, шляхом сприяння активній політиці, пов'язаній із залученням інших інституцій для вжиття відповідних ефективних заходів;

- науковий підхід, згідно якого у рамках виконання своєї конституційної ролі як гаранта незалежності судової влади Вища рада правосуддя повинна інституційно співпрацювати в межах законних повноважень з представниками інших органів влади в державі в контексті виконання цілей, поставлених під час реалізації стратегій щодо судової системи, а також тих, які прийняті на європейському рівні, у тому числі шляхом забезпечення чітких передумов щодо взаємної поваги між установами та поваги до незалежності судової системи; на виконання цієї мети Вищій раді правосуддя доцільно розробити «Посібник з найкращої практики щодо відносин між судовою системою та іншими органами державної влади», котрий слугуватиме загальною основою для узгодженого та ефективного міжінституційного спілкування;

- науковий підхід, згідно якого ключовими напрямками роботи Вищої ради правосуддя як органу посилення незалежності судової гілки влади повинні стати такі: 1) зміцнення стабільності конституційно-правового статусу суддів і прокурорів через сприяння незалежності суддів і прокурорів, як з точки зору системної незалежності, так і індивідуальної незалежності, у тому числі щодо її фінансової складової; 2) створення ефективних механізмів захисту професійної репутації суддів і прокурорів; 3) забезпечення інституційної співпраці Вищої ради правосуддя з представниками законодавчої та виконавчої гілок влади, у тому числі в аспекті прийняття парламентом збалансованих рішень щодо вдосконалення правових положень, спрямованих на оплату праці та призначення пенсій за вислугу років суддям та прокурорам, які б забезпечили незалежність як на індивідуальному рівні, так і з точки зору судової системи в цілому; 4) налагодження ефективної політики в області людських ресурсів шляхом забезпечення необхідного кадрового потенціалу та оптимізації навантаження, щоб зробити управління ресурсами більш ефективним для здійснення якісного правосуддя та в розумні терміни; 5) підвищення прозорості діяльності Вищої ради правосуддя та покращення інституційної комунікації шляхом відкритої процедури прийняття рішень; 6) підтримання постійного контакту з професійними асоціаціями, іншими юридичними професіями, громадянським суспільством та ЗМІ; 7) підтримка інвестицій у фізичну інфраструктуру судів та прокуратури для покращення умов праці суддів; 8) здійснення аналізу чинних процесуальних положень, які не довели свою ефективність, а навпаки, спричинили додаткові зусилля з боку працівників судів і прокуратур та зумовили збільшення тривалості судового провадження, з подальшою підтримкою можливого підходу до внесення змін до законодавства; 9) сприяння розвитку міжнародних відносин шляхом забезпечення тісної динамічної та ефективної співпраці з органами суддівського врядування зарубіжних держав на двосторонньому рівні, а також з міжнародними органами у сферах компетенції

Вищої ради правосуддя; така співпраця принесе нові корисні перспективи в контексті реформи судової системи та дозволить просування інноваційних концепцій на національному рівні, та, перш за все, сприятиме прямому діалогу, обміну досвідом та співпраці українських суддів з колегами з інших судових систем;

- наукову думку, відповідно до якої ефективне врядування у рамках судової системи повинно передбачати участь таких осіб у діяльності судових рад та інших відповідних органів, включаючи діяльність щодо призначення та просування по службі суддів, а також розгляду скарг і здійснення дисциплінарних процедур. Встановлено, присутність у роботі судових рад представників неюридичних професій покликана сприяти уникненню випадків неправомірного задоволення фактичних чи уявних власних інтересів, самозахисту в судовій системі, а також надає судовій системі більшої легітимності та забезпечує посилення ролі судової влади як охоронця та захисника основних прав кожного громадянина.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. У вступі дисертації обґрунтовано актуальність теми, встановлено зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, задачі, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів дослідження.

У розділі 1 «Історико-правові передумови становлення органів суддівського врядування» проведено дослідження еволюційних факторів, що призвели до утворення органів суддівського врядування в контексті гарантування принципу верховенства права. Також розглянуто походження та впровадження конституційно-правового інституту Вищої ради правосуддя в Україні.

Заслуговує на увагу погляд, відповідно до якого станом на сьогодні Вища рада правосуддя є органом, котрий посідає особливе місце у системі стримувань та противаг, оскільки виконує серед іншого функцію контролю за потенційно

можливим втручанням інших гілок влади у здійснення повноважень судовою владою. Вища рада правосуддя як орган державної влади та суддівського врядування відповідно до досліджень вітчизняних та іноземних науковців відповідає міжнародним стандартам суддівського врядування, є повноцінним аналогом органів суддівського врядування у зарубіжних країнах. Така позиція підтверджується тим, що завдання, функції та межі повноважень, а також особливості формування Вищої ради правосуддя в Україні здебільшого є ідентичними, як і в провідних державах світу.

У розділі 2 «Доктринальні підходи до розуміння конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя» здійснено аналіз структури, процедури формування та обсягу повноважень Вищої ради правосуддя, а також проаналізовано Вищу раду правосуддя як орган, який сприяє зміцненню незалежності судової влади.

Ми поділяємо позицію дисертанта, відповідно до якої концепція незалежності суддів еквівалентна концепції інституційно автономної судової влади, власне, ця автономія і є передумовою незалежності суддів. Безсумнівно, така засада функціонування судової системи є важливою умовою функціонування правової держави, а тому будь-який вплив на суддів повинен позиціонуватися як порушення принципу верховенства права.

Конституційно-правовий статус суддів в Україні повинен бути виключним вираженням вимог, що встановлені Конституцією та відповідним профільним законодавством, встановлюватися виключно з посиланням на роль судової влади і не повинен залежати від жодних перешкод або труднощів. У цьому аспекті Вища рада правосуддя повинна ініціювати консультації з представниками органів законодавчої та виконавчої влади, щоб законодавчі зміни у сфері регламентації особливостей функціонування судової системи та дотичних питань не призвели до створення негативної дискримінації для суддів, які можуть вплинути на передбачуваність та стабільність їхнього статусу.

У розділі 3 «Праксеологічні аспекти удосконалення конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в умовах реалізації положень судової реформи в Україні» розглянуто аналоги Вищої ради правосуддя в сучасних зарубіжних країнах і також описано стратегію реформування Вищої ради правосуддя в Україні.

Аргументованою є пропозиція щодо доцільності застосування принципу збалансованості у формуванні органів суддівського врядування, котрий передбачає серед іншого безпосередню участь у складі судових рад і інших представників, не обов'язково правничих професій. Ефективне врядування у рамках судової системи повинно передбачати участь таких осіб у діяльності судових рад та інших відповідних органів, включаючи діяльність щодо призначення та просування по службі суддів, а також розгляду скарг і здійснення дисциплінарних процедур. Присутність у роботі судових рад таких осіб покликана сприяти уникненню випадків неправомірного задоволення фактичних чи уявних власних інтересів, самозахисту в судовій системі, а також надає судовій системі більшої легітимності та забезпечує посилення ролі судової влади як охоронця та захисника основних прав кожного громадянина.

Дисертаційне дослідження завершується науково обґрунтованими, теоретично і практично значущими фундаментальними висновками, які впливають із змісту дисертації. Ретельний аналіз дисертаційної роботи свідчить про досягнення дисертантом поставленої наукової мети, та підтверджує, що дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Зауваження щодо дисертаційної роботи. Незважаючи на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Іванова Артема Борисовича, варто виокремити певні зауваження:

1. У підрозділі 2.2. «Вища рада правосуддя як орган посилення незалежності судової гілки влади» дисертант акцентує увагу на тому, що «Вища рада правосуддя є, з одного боку, конституційно визнаним державним органом

та інституцією суддівського врядування, з іншого. Для того, щоб здійснити характеристику зазначеного органу в контексті посилення незалежності судової гілки влади, треба розуміти, що концепція незалежності суддів еквівалентна концепції інституційно автономної судової влади, власне, ця автономія і є передумовою незалежності суддів. Безсумнівно, така засада функціонування судової системи є важливою умовою функціонування правової держави, а тому будь-який вплив на суддів повинен позиціонуватися як порушення принципу верховенства права» (стор. 91-92). Виходячи з наведеного, цікавим буде висловлення позиції здобувача щодо визначення ключових орієнтирів на виконання своєї конституційної ролі як гаранта незалежності судової влади Вищою радою правосуддя.

2. У роботі неодноразово згадується принцип несудового членства у складі Вищої ради правосуддя. На захисті варто було б більш детально розкрити сутність та зміст такої концепції.

3. У контексті здійсненого дисертантом дослідження хотілося б почути остаточне бачення автора щодо ролі принципу верховенства права у контексті правової системи України.

Зазначені зауваження носять рекомендаційний характер та не впливають на високий рівень виконаної роботи.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження викладено в наукових статтях, що опубліковані у періодичних наукових фахових виданнях, тезах наукових доповідей та повідомлень на науково-практичних конференціях.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Виконане дисертаційне дослідження є актуальним, має наукову новизну та практичну цінність. Дисертаційна робота характеризується ґрунтовністю.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Іванова Артема Борисовича

на тему: «Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя в умовах реалізації положень судової реформи» виконана вперше, є завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані та практично цінні результати, котрі передбачають вирішення низки теоретичних та практичних питань, пов'язаних з визначенням конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в умовах реалізації положень судової реформи.

Як висновок зазначимо, що дисертація Іванова Артема Борисовича на тему: «Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя в умовах реалізації положень судової реформи» та рівень наукової кваліфікації здобувача відповідають вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а також Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» №40 від 12.01.2017 р. (із змінами та доповненнями), а дисертант Іванов Артем Борисович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

завідувач кафедри процесуального права
юридичного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
доктор юридичних наук, професор

Щербанюк

Оксана

Володимирівна

Автор цифрового підпису
Щербанюк Оксана
Володимирівна
Дата: 2023.12.27 12:33:56
+02'00'

Оксана ЩЕРБАНЮК

